

„Leviaatan“. Lavastaja: Lauri Lagle. Dramaturg: Eero Epner. Kunstnik: Laura Pählapuu. Helilooja: Jakob Juhkam. Valguskunstnik: Siim Reispass. Koreograaf: Tiina Mölder. Osades: Marika Vaarik, Jörgen Liik, Sander Roosimägi, Simeoni Sundja ja Eva Koldits. Ekspeditsiooni esietendus 23. XI 2024 Tallinnas Krulli kvartali remonditsehhis.

Kui on midagi, mille juurde eesti teatripublik alati naaseb, siis on see Anton Tšehhovi „Kirsiaed“. Mugavalt sisse kulunud, nagu lemmikpaar tosse, mida kuidagi ära ei raatsi visata, pakub see teos jätkuvalt avastamisrõõmu keskkooli teatriklassidele, teatrikooli tudengitele ja harilikku sõnateatri austajatele. Viimane suurem „Kirsiaia“ adaptatsioon esietendus 2023. aasta alguses Vanemuises ja kodulehelt võib lugeda, et Tšehhovi teos kuulub eesti teatri klassikavaramusse. Samal aastal tõi TÜVKA XIV lend lavale diplomilavastuse pealkirjaga „Sorry, me teeme Tšehhovit“. Seegi annab mõista, et ainest tekstis ikka leidub. Ka mina vabandan, sest mul on siiralt kopp ees sellest „Kirsiaiest“. Kas tõesti peab endiselt ühe ja sama teksti ümber tantsima? Tuleb välja, et peab, sest Ranevskaja ja Lopahhini mitmekümnenda tulemise ja seda ümbritseva metafüüsilise maailma on Lauri Lagle, Eero Epner ja Ekspeditsioon kavalalt ümber mõtestanud. Selles maailmas saab Tšehhovi parimaks sõbraks Herman Melville'i „Moby Dick“ ja väikevennaks Vanast Testamendist tuntud Joonas lugu. Nii mõnegi teise tüvitektiga, mis väikeste nõbudena tervikust läbi lupsavad, algab rännak maailma lõppu või kuhu iganes Lagle ehitatud parv vaataja ka ei kannaks.

„Kirsiaiest“ lähemalt rääkima ei pea: vene aadlipere seisab silmitsi mõisast ilma jäämisega; võlgade katmiseks tuleb ohverdada valdusega samaväärne kirsiaed. Emotsionaalse valiku ees pendeldatakse minevikus, olevikus ja tulevikus, oletatakse ja meenutatakse. Hoolimata püüdlusest aed päästa, müüakse see näidendi lõpus siiski maha. Ühe dünastia lõpp ja kadumine minevikku.

„Moby Dick“ on Ameerika kirjaniku Herman Melville'i *magnum opus*. Teos jälgib noore Ishmaeli teekonda merel, vaalapüügilaeval Pequod, mille maniakaalne kapten Ahab jahib kättemaksuhimuliselt valget vaala Moby Dicki, kes tal kunagi jala otsast hammustas. Vaen vaala vastu viib laevameeskonna lõpuks hukule ja eluga pääseb vaid Ishmael. „Moby Dick“ illustreerib tohutult sisekaemuslikult teemasid, mis viivad inimese hävinguni. Tiheda sündmustikuga romaani teemade hulgas spekulatsioonid, kas inimene saab oma saatust muuta ja milliseid tagajärgi toob puudulik enesekontroll.

Kui neist kahest tähtteosest veel ei piisa, siis on esitlusel ka Joonas lugu, kes Issanda käsku ignoreerides tormi kätte satub, vette viskub ja tänu Issanda saadetud kalale, kes ta alla neelab, eluga pääseb. Piibellikus kontekstis on tegemist teoloogilise looga halastusest ja andestusest, kuid „Leviaatani“ kompotis mõjub see sillana, mis eksisteerib kahe maailma vahel. Teiste kodustatud tekstide hulgas leidub näiteks Alari Alliku 2009. aastal ilmunud Vikerkaare artikkel „Vähe on palju“ ja Witold Gombrowiczi jaburusest kriiskav näidend „Laulatus“. Kõiki alusmaterjale on keeruline tuvastada. Mida see kõik vaatajale ütleb? Ikka seda, et intertekstuaalselt on tegemist tõenäoliselt ühe mastaapsema lavateosega, mida eesti teatris viimastel aastatel nähtud.

Kaasatud tekstide rohkus haakub teose pealkirjaga. Piiblis on Leviaatan suur hävitav merepõhjas elav koletis, Thomas Hobbesi 1651. aastal avaldatud poliitfilosoofilises teoses „Leviathan or the Matter, Forme and Power of a Commonwealth, Ecclesiastical and Civil“ nimetab ta nõnda riiki. Looduses tähendab Leviaatan tihti kontrollimatut jõudu. Igati veendunult saab väita, et Lauri Lagle ja Ekspeditsiooni koostöös valminud „Leviaatan“ ei jää oma sisult metafoorsele pealkirjale alla.

Teisipäevaõhtune kolme ja poole tunnine etendus ettehoiatatult jahedas ruumis pole just kõige mugavam kombinatsioon. Sellegipoolest mõjub 19. sajandist pärit Krulli tehas ülimalt kodusel ja mis peamine, huvitaval. Baaris on soodsamad hinnad kui n-ö päris teatrites ja esimese poolaja alguses on ruumis ka küllaltki soe. Siis lülitatakse üürgavad küttegeneraatorid välja ja jääb üle loota, et näitlejad suudavad toasoojuse endalt publikule suunata.

Ruum on kõrge ja igas mõttes suur. Avara füüsilise lavaruumi keskel kasvab kõrgustesse massiivne kamakas. Nagu Ararati mägi Jerevani taeva taustal laiub keset tehaat kõrge künklik kivimikogum, mille nurkadest purskab valitud hetkedel vulkaanilist tossu. Õhk on paks ja mitte jutust, vaid tolmust, mida vana tšehh ja lavadekoratsioonid üheskoos eritavad. Mitu nädalat ehitatud lava valmis koostöös rühmitusega Tehniline Direktor™ (Arvi Anderson, Eva Mahhov, Mihkel Lember, Tõnu Narro) ja võiks väga vabalt eksisteerida eraldiseisva interaktiivse kunstiteosena mõnes valges kuubis. Lavaruumi asetatuna võib seda katsuda ja veel parem, selle peal turnida, mida etendajad ka vägagi hoogsalt teevad.

Mitmele tasandile ligi pääsetavat kõrgendikku kaunistavad Siim Reispassi valguslahendused, mis annavad atmosfäärile juurde puht tunnetuslikku funki. Kõige tipuks saadab mitmeplaani tervikut kinematograafiline originaalmuusika Jakob Juhkamilt, kelle helilahendus võiks samahästi olla osa mõnest Hollywoodi kassahitist, milles grupp inimesi saadetakse kosmosesse või üksikule saarele midagi väga olulist otsima. Nendes tüüpfilmides on aga tavaks, et tegelased hakkavad riburadapidi müstiliselt surema. Kuigi müstika on „Leviaatanis“ kesksel kohal, surema kangelased seal siiski veel ei hakka. Surm on kui paralleelmaailm, minevik ja tulevik, mille eesruumis, paratamatult hävinevas maailmas, üritavad etendajad leida mõtet ja lootust.

Kui on midagi, mille juurde eesti teatripublik alati naaseb, siis on see Anton Tšehhovi „Kirsiaed”. Marika Vaarik, Eva Koldits ja Sander Roosimägi.

Laval on Marika Vaarik, Jõrgen Liik, Sander Roosimägi, Simeoni Sundja ja Eva Koldits — kõik tumedates kostüümides ja võrdlemisi stiilsed. Kohtuvad struktuuraalselt kihistunud tekstid, filigraanne koreograafia, muusika, erudeeritud farss ja paljud teised elemendid, mis sünteetatakse ühtlaseks looks. Näitlejad loevad sageli teksti maha ja katkestavad illusiooni, pöördudes otse publikusse. Pilatakse ka publikut ennast: „nikku ei taha, nalja ei taha — kohe näha, et teatrirahvas” on vast üks humoorikamaid ja imelikumaid tsistaate, mis laval kostab. Ei oskagi kohe öelda, kas võtta isiklikult või naerda kaasa.

Jõrgen Liik ei suuda mind vist enam üllatada. Iga kord, kui ta laval on, haarab ta oma tarmuka stiihiaga vaataja kaasa, nii et tekib tunne, et igal etendusel annab näitleja endast tõesti kõik. Arvestades lavastuse mahukust ja selle karakterite kaskadöörlikku natuuri, nõuab see suurt talenti. Liigi kehastatud Lopahhin meenutab vägagi nüüdisaegset kinnisvaramagnaati, kelle silmad tõllaratastena pöörlema hakkavad, kui kelleltki raha koorida saab. Kapten Ahabina kehastub ta seevastu majakovskilikuks revolutsioonääriks, kes oma tõde mäe otsast laevameeskonnale pähe raiub. Kusjuures jalga, mille Moby Dick ära hammustas, asendab sädelev, kuldne kontsaga saabas, mida on juba keerulisem tõsiselt võtta.

Tõeliselt sümpaatselt üllatab Eva Koldits, kes oma humaanse ja groteskse polaarsusega pakub erinevaid emotsioone. Saab hingepõhjani naerda ja järgmises stseenis sügavalt elu üle järele mõelda. Simeoni Sundjale oleks võinud jällegi rohkem vastutust anda. Sundja kehastatud Joonas oli küll sümboleid täis pumbatud ja liigutatav, kuid kogu tema potentsiaalne vaimus jäi ligipääsmatuks. Kõiki edendajaid tuleb võrdset kiita ronimises. Mitmel korral tekkis tunne, et üks vale samm ja keegi lendab kolmemeetrise mäe otsast, nagu ees, puitkappi. Balansiks kõigele ärevale toimus Vaariku Ranevskaja. Erinevalt tüviteksti emandast mõjub ta hedonistina, kes suhtub kogu tragöödiasse mõnusa pohhuismiga. Vaarik on ilmselt kogu ansamblist kõige silmanähtavamalt rollist väljas. Ta ei esine, tema roll sünnib orgaanilisest suhtumisest. Veidi üksluiselt mõjub Sander Roosimägi. Mitte seetõttu, et tema etendatud tegelased oleksid kuidagi kehvemad, vaid seetõttu, et ülejäänud trupil on rohkem tekstilist ja füüsilist koormust.

Nagu Ararati mägi Jerevani taeva taustal laiub keset tehast kõrge künklik kivimikogum, mille nurkadest purskab valitud hetkedel vulkaanilist tossu.

„Leviaatani” muudab eesti teatris eriliseks asjaolu, et see pakub lõputuid võimalusi materjali dekonstrueerimiseks. Kunstis kiputakse alatihti panustama minimalismile, *à la* las inimene mõtleb, kogeb ja genereerib ise. Aga vahel ei viitsi liiga palju juurde mõelda. Alati ei taha omistada olmeesemetele ja abstraktsioonidele allegoorilisi ja tunnetuslikke tähendusi, mis kooskõlas ruumiga peaksid lõpuks esile kutsuma kantiaanlikult puhta kunstikogemuse. Vahel tahad lihtsalt tite kombel, suu lahti, istuda ja oodata, et keegi ütleks „vurra-vurra, helikopter” ja söödaks lusikaga suhu hordide viisi katarsist, nagu Lagle ja trupp seda väga edukalt ka teevad. Pärast peaaegu nelja tundi tolmuses tehases istumist ei pea terviku ideed ometi tikutulega taga otsima. Valikud kantakse kandikul nina ette ja vaatajal on vaja lihtsalt teha otsus, milline infoväli teda kõige rohkem kõnetab. Kogenum vaataja võib kogu kandiku tühjaks süüa ja pärast Krulli kvartalist nuumatuna koju veereda. Isiklikult sain ühel hetkel lihtsalt aru, et ma ei saa aru. Ja see on oluline hetk inimese elus — enesele alandlikult tunnistada, et oled kõige selle mõistmiseks liiga rumal. See viib heas mõttes edasi. Pidin selle lavastuse peale mõtlema kaks nädalat ja kolm päeva, enne kui midagi üldse mõeldud sain. Kuigi ma ei taha osaleda diskussioonis, kas kunstiteos peab olema arusaadav või mitte, jõudsin kahe nädala ja kolme päevaga järeldusele, et ei pea ikka küll. Peaasi, et sellest võrsuv tundetulv jääks inimest mingiks ajaks saatma, veel parem, teda närima ja häirima. Transgressioon pole kõige võti, aga mingeid uksi võib see avada küll.

Lagle lavastused ei paku lihtsaid lahendusi ega ühtseid seletusi; nad pigem arendavad vaataja minnalaskmisoskust. Pannes vaataja valiku ette, kas võtta see absurd ja sügavus endasse või jätta endast välja, võib „Leviaatani” suuresti võrrelda meid ümbritseva ühiskonnaga, mille informatsioonivoog on kurnav ja mitte kunagi täielikult tarbitav. Nagu lavastuses, mis keksib ühest emotsioonist teise ega püüa kunagi olla radikaalselt halb või radikaalselt hea, on ka elus alati nii, et iga lõputuna näiv olukord lõpeb ükskord ikkagi ära. Ranevskaja, Ahab ja Joonas, kes peavad oma keerulise saatusega eri viisidel silmitsi seisma — neile kõigile on kerge kaasa tunda, isegi kui nende valikud lõpuks meie omadega ei ühti. Need tegelased, nagu meie kõik, seisavad silmitsi küsimustega oma rollist ja tähendusest maailmas, mida on enamasti võimatu kontrollida, kuid mida on võimalik reguleerida. Laval loodud maailm on nagu õine kirgas uni, millesse üritad iga hinna eest tagasi pääseda. Kuuldavasti on see aprillis ja mais jälle võimalik ja pileteid veel jagub.

Maniakaalne kapten Ahab jahib kättemaksuhimuliselt valget vaala Moby Dicki, kes tal kunagi jala otsast hammustas. Jörgen Liik. *Herppo Labi fotod*

Tellimine
E-ajakirjad
Arhiiv
Fotonurk
Teatrivaht

Leia veel huvitavat lugemist

Eelmised

HEA LAPS

LOOMINGU
RAAMATUKOGU